

ІНТЕРПРЕТАТИВНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Володимир ТИМОФЄЄВ, старший викладач

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-Mail: uebersetzer4@gmail.com

ORCID 0000-0001-6977-6454

Анотація. Стаття присвячена теоретичним і практичним питанням формування професійного інтелекту майбутніх перекладачів. Феномен «професійний інтелект перекладача» розглядається як елемент системи когнітивних навичок з власною структурою. Інтелект людини – це психічний процес, який за моделлю П. Гілфорда тлумачиться як здатність обробляти інформацію. Професійний інтелект перекладача виконує роль процесора, до основних функцій якого входять сприймання, осмислення та девербалізація вхідного повідомлення дискурсу на основі психофізіологічних механізмів інтелектуальної компетенції: пам'ять, увага, уява, осмислення. Засобом формування описаної когнітивної навички нами обрано інтерпретативну теорію перекладу. Ця модель перекладацької діяльності орієнтована на перехід між одномовними комунікаціями та передачею задуму вихідного повідомлення, а не значень мовних одиниць. Такий підхід, на нашу думку, якнайкраще ілюструє інтенцію поняття перекладу з мови на мову (у нашому випадку – з сенсу на сенс) і відрізняє його від установок, прописаних у програмах для машинного перекладу. Операції, що їх виконує інтелект перекладача, - сприймання, осмислення, обробка та розуміння – формуються за нашою організаційно-дидактичною моделлю на доперекладацькому етапі – період, коли перекладач виступає у ролі активного читача. У цей момент відбувається психологічно-ментальна підготовка перекладача до ревербалізації, породження нового тексту-дискурсу на основі формальних елементів іншої мови. Продуктом інтелектуальної обробки вихідного висловлювання перекладачем має стати мислиннева субстанція, сутність якої підлягатиме згодом транскодуванню. Здійснення описаного етапу перекладу є функцією професійного інтелекту перекладача.

Ключові слова: професійний інтелект, когнітивні навички, інтелектуальна компетенція, майбутні перекладачі, інтерпретативна теорія перекладу.

Актуальність (Introduction). Нагальність нашого дослідження викликана кількома чинниками: по-перше, неможливістю виведення підготовки майбутніх перекладачів на якісно новий рівень за допомогою усталеної та застарілої лінгвістичної моделі перекладу, притаманної у ХХІ ст. машинному перекладу; по-друге, сучасними тенденціями вітчизняної освіти до інтеграції в освітній простір прогресивних держав світу; і по-третє, остаточною нерозв'язаністю питання щодо компонентної структури професійної компетентності перекладача та засобів її формування. На

основі довготривалої актуальності виділеної проблематики ми доходимо висновку про недостатню ефективність наявних педагогічно-дидактичних засобів забезпечення належного рівня підготовки спеціалістів обраної нами галузі. Тому наша гіпотеза полягає у можливості підвищення освітнього рівня майбутніх перекладачів за умови доповнення складу професійної компетентності новим компонентом із набору когнітивних навичок – «професійний інтелект перекладача».

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent

researches and publications). Ретельний аналіз вітчизняної та зарубіжної фахової літератури доводить нерівномірність у дослідженні педагогічно-дидактичних аспектів підготовки майбутніх перекладачів. Як відомо, в освітньому просторі діє Європейська магістерська програма у галузі перекладу (скорочено EMT), яка презентує спільний проект між Європейською комісією та закладами вищої освіти, покликаний регулярно удосконалювати компетентнісну складову професійної підготовки спеціалістів [12]. В одній з таких програм вже згадувалась досліджувана нами інтелектуальна компетенція [7]. Поняття інтелектуальної компетенції майбутніх перекладачів як компонента перекладацької компетентності не пройшов поза увагою і вітчизняних дослідників [2]. Як ми бачимо, згаданий компонент професійної готовності перекладача за понад десять років після його виявлення не дістав належного наукового опису. Не потрапили у коло наукових інтересів дослідників і засоби формування інтелектуальної складової професійної компетентності майбутніх перекладачів. Зсув акцентів від формування особистісних психічних характеристик спеціаліста до удосконалення його інструментальної компетенції (володіння комунікаційними технологіями) пояснюється, на нашу думку, інтенсифікацією інфоматизації та цифровізації людської життєдіяльності. «У цьому контексті відчутного впливу зазнає саме професійна діяльність перекладачів [...]. Підготовка відповідних фахівців для здійснення такої діяльності вимагає оволодіння ними цілим набором компетентностей – від традиційної мовної до новітньої інформаційної» [8, ст. 7].

Щодо інтерпретативного підходу до перекладу, то периферійність цієї теорії у процесі підготовки перекладачів у вітчизняних ЗВО може пояснюватися, як ми гадаємо, надмірним захопленням лінгвістичною моделлю перекладу, яка переважно ґрунтується на мовно-стилі-

стичних перетвореннях-перекодуваннях вихідного тексту на рівні знаку та формальних структур. Інтерпретативна ж модель перекладу лише статистично входить у навчальні програми з вивчення теорії перекладу та поверхово згадується серед переліків інших моделей перекладу [1, 5].

Для визначення основних понять інтерпретативного підходу до підготовки професійних перекладачів ми звернулися до першоджерел [21] та ґрунтовних праць зарубіжних дослідників [11, 15, 17, 18, 19, 20].

Мета (Purpose). На основі описаних нижче методів ми поставили за мету обґрунтувати та довести доцільність експериментальної перевірки висунутої гіпотези про необхідність та можливість підвищення інтелектуального рівня майбутніх перекладачів та удосконалення їхніх професійно пізнавальних процесів на основі використання інтерпретативного підходу під час викладання фахових дисциплін.

Методи (Methods). Висунуту мету ми плануємо досягти на основі аналізу спеціальної наукової літератури, спостережень за навчальним процесом та професійною діяльністю перекладачів, проміжних емпіричних даних, отриманих на основі викладання практичного курсу з перекладу, та синтезу зібраного матеріалу.

Результати (Results). Як відомо, «предметом перекладу є смисловий зміст мовлення» [9, ст. 44]. «Отже, строго кажучи, перекладаються не слова, а ті поняття і судження, які висловлюються за їх допомогою, не тексти, а ті думки і міркування, що в них містяться. Звідси випливає, що мовний переклад потрібно вважати не особливим видом мовленнєвої діяльності людини, а особливим розумовим процесом» [3, ст. 199].

Відтак вибір інтерпретативного підходу під час формування професійного інтелекту майбутніх перекладачів продиктований дещо відмінним від інших моделей поглядом на переклад,

процес якого за обраною теорією спирається на відтворення смислової інтенції вихідного дискурсу і передбачає використання таких інтелектуальних процесів психіки, як сприйняття інформації, її аналіз, обробка, розуміння та перекодування.

Для визначення основних принципів інтерпретативної теорії перекладу розглянемо теоретичні рефлексії власне розробниць цієї моделі смислового перекодування дискурсу з однієї мови іншою [21].

Перш за все, звернемо увагу на назву монографії Д. Селескович та М. Ледерер, яка знаменувала народження альтернативної моделі перекладу, – «*Pédagogie raisonnée de l'interprétation*». Оскільки книга ніколи не перекладалась українською мовою, то після ретельного її вивчення ми наважимося запропонувати свій відповідник: «Навчання смислового перекладу», передавши поняття «*pédagogie*» *синеκδοхою* «навчання». Така назва, на нашу думку, найвиразніше характеризує процес перекладу, як діяльність на рівні ментальних операцій. Невипадково виклад інтерпретативної теорії перекладу у Д. Селескович та М. Ледерер починається з розділу, присвяченого формуванню таких інтелектуальних здібностей, як сприймання та аналіз змісту вихідного дискурсу, а не, скажімо, порівняльній типології мов. Процес перекладу, за розробницями, не залежить від мовної пари і охоплює три універсальні етапи: розуміння сенсу, його девербалізацію та реконструкцію засобами мислинних зразків та маркерів іншої мови.

Отже, у загальних рисах інтерпретативний підхід відрізняється від інших традиційних моделей перекладу своїм культом перед позамовною, або екстралінгвістичною, сферою діяльності перекладача, який прагне передати не мовні засоби вираження, а смислове наповнення дискурсу. У зв'язку з інтерпретативною теорією мова йде про дискурс як виразник унікального сенсу, а не

текст як набір усталених та повторюваних мовних знаків.

Ми погоджуємося з німецьким дослідником Г. Дюком щодо множинності професійного інтелекту: емоційний, вітальний, творчий тощо [12]. Пошуки інтелекту, який би взяв на себе функцію професійного щодо діяльності перекладача привели нас до теорії множинності інтелекту Г. Гарднера [14]. «Лінгвістичний інтелект – здатність аналізувати інформацію та створювати новий продукт на основі усного або письмового мовлення» [10, ст. 488].

70yndrome інтелект, за нашим умовиводом, забезпечує асоціативність мислення, здатність мобілізувати наявні знання та особисте ставлення до позиції автора (когнітивний контекст за Д. Селескович) [21, ст. 32].

Оскільки професійний інтелект спеціаліста будь-якої галузі структурується на основі загального інтелекту, то для виділення параметрів професійного інтелекту перекладача ми відібрали одну з класичних теорій інтелекту, а саме трьохвимірну кубічну модель Дж. Гілфорда [16]. Для складання конфігурації професійного інтелекту перекладача ми скористалися компонентами операційного виміру: Cognition (пізнання), Memory (пам'ять), Evaluation (оцінка), Divergent Production (дивергенція), Convergent Production (конвергенція). Наш вибір випав саме на цю модель, оскільки, з нашого погляду, вона найточніше відображає психологічний аспект процесу перекладу. Далі спираючись на прийняте у вітчизняній науковій думці визначення професійного інтелекту як «обов'язкової наявності професійних теоретичних та практичних знань і вмінь, розумових здібностей, вміння швидко вирішувати складні професійні завдання та здатності особистості отримувати інтелектуальне задоволення, цінності пізнання, розвинутих розумових умінь та професійно-зорієнтованих знань» [4, ст. 63], ми запропонували таке визначення поняття «професійний інтелект перекладача»: це когнітивний

процес, який має на меті забезпечити сприймання інформації, її аналіз, запам'ятовування, утримання у фокусі уваги, багатовекторне осмислення, відділення суттєвого від другорядного, уявлення повідомлення у вигляді абстрактної суті, вільної від словесної оболонки, смислове прогнозування, підбір творчих способів розв'язання проблем та мобілізацію розумової обробки даних. Порівнюючи з оперативним виміром кубічної моделі Гілфорда, ми виокремлюємо основні складові професійного інтелекту перекладача: осмислення дискурсу (Cognition), запам'ятовування інформації для її подальшої обробки (Memory), вироблення різних варіантів розв'язання проблеми (Divergent Product), аналіз варіантів (Evaluation) та відбір одного рішення (Convergent product).

Стратегії мислення перекладача, які забезпечуються, як ми це визначили, компонентами його професійного інтелекту, збігаються з основними етапами процесу перекладу за інтерпретативною теорією, а відтак можуть нею формуватися.

Який методичний комплекс пропонують розробниці інтерпретативної теорії перекладу для формування вищезазначених навичок професійного інтелекту перекладача?

Одним із провідних прийомів навчання перекладу інтерпретативістки вважають активне читання, за допомогою якого майбутні перекладачі навчаються смислового аналізу дискурсу. Таке читання охоплює розуміння, аналіз, обговорення та переформулювання змісту у природну для мови перекладу форму. «Так, усні перекладачі, що навчаються за методикою Д. Селескович («теорія сенсу»), на першому курсі не перекладають, а лише переказують тексти» [6, ст. 125]. Такий підхід має за мету організувати для студентів свого роду інтелектуальну гімнастику, тобто навчити студентів певних мислинневих рефлексій, що сприяють знаходженню адекватних рішень.

Для навчання девербалізації студентам пропонується після ознайомлення з текстом оригіналу розробити рідною мовою план змісту та представити сенс дискурсу у резюмованій формі. Таке вичленовування основного та відділення його від другорядного формує абстрактне мислення, що є однією з функцій інтелекту.

Такий підхід до навчання перекладу спирається на розвиток у студентів навичок вилучення сенсу та розуміння інформації. Осмислення, розуміння, оцінка та вибір варіанту для розв'язання проблеми – основні функції професійного інтелекту спеціаліста. Запорука адекватного перекладу – зрозуміти зміст (intellego «розуміти»), а не обрати трансформацію або еквівалент.

Таким чином, формування компонентів професійного інтелекту перекладача відбувається на доперекладацькому етапі і передбачає застосування методики розуміння тексту.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, якщо ми подивимося на традиційні лінгвістичні моделі перекладу, то не важко помітити, що вони орієнтовані переважно на передачу зовнішньої оболонки тексту як носія сенсу висловлювання. Такий підхід вимагає від перекладача передусім розвинутої мовної компетенції та компетенції переносу. Процес перекладу за інтерпретативною теорією полягає у передачі внутрішньої суті дискурсу на шкоду конструктивним елементам, що вимагає від перекладача сформованого професійного інтелекту – здатності швидко обробляти інформацію на основі різнобічності поглядів, широти інтересів, всебічної начитаності, високої ерудиції.

Надалі планується розробка методичних рекомендацій до виконання вправ з перекладу за інтерпретативним підходом, який передбачатиме розширення предметної компетенції як одного з базових елементів професійного інтелекту майбутніх перекладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Я. В. Моделі перекладу в теорії перекладознавства. Innovative Pathway for the Development of Modern Philological Sciences in Ukraine and EU Countries: Collective monograph. Vol. 1. Riga: "Baltija Publishing", 2021. С. 1–18.
2. Волчанська М. Д. Зміст понять «компетенція» і «компетентність» у галузі методики навчання. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. 2010. Вип. 17. С. 23-29.
3. Гончаренко Л. О. Сутність поняття «переклад» в міждисциплінарному та перекладознавчому аспектах. *Молодий вчений*. № 11 (51). 2017. С. 196-201.
4. Лунгу Л. В. Професійний інтелект керівника вищого навчального закладу як чинник якісного управління ВНЗ. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Том 3 № 75 (2017). С. 60-63.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
6. Мужель Д. С. Підготовка майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти Франції із використанням особистісно орієнтованих технологій навчання: дис. ... д-ра філософії: 011 / Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав, 2023. 243 с.
7. Скиба К. М. Перспективи імплементації європейських підходів до формування професійної компетентності майбутніх перекладачів у вишах України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 3. С. 61-70.
8. Тарасенко Р. О. Формування інформаційної компетентності майбутніх перекладачів для аграрної галузі: теорія і практика: монографія. К: ЦП «КОМІРИНТ», 2015. 394 с.]
9. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. Вищих заклад. Освіти за спеціальністю "Переклад". Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.
10. Davis K, Christodoulou J., Seider S., Gardner H. The Theory of Multiple Intelligences. *Cambridge Handbook of Intelligence*. Chapter 24. Cambridge University Press. P. 485-503.
11. Deliste J. (1980). *L'Analyse du discours comme méthode de traduction*. Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa. 271 p.
12. Dueck G. (2011). *Professionelle Intelligenz. Worauf es morgen ankommt*. Berlin: Eichborn Verlag. 256.
13. EMT Competence Framework – European Commission. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2022-11/emt_competence_fwk_2022_en.pdf (дата звернення: 14.12.2023)
14. Gardner, H. (2006). *Multiple intelligences: New horizons*. New York, NY: Basic Books. 320 p.
15. Gile D. (2005). *La traduction. La comprendre, l'apprendre*. Paris : Presses Universitaires de France. 281.
16. Guilford, J. P. (1967) *The nature of human intelligence*. New York: McGraw-Hill. 538 p.
17. Hewson L., Martin J. (1991). *Redefining translation: The interpretive approach of translation: Variational approach*. L.; N.Y. 276 p.
18. Hui Wang. *A study on the Interpretative Theory from the Perspective of Culture*. URL: <https://www.atlantispublishing.com/proceedings/mmetss-19/125919587> (дата звернення: 14.12.2023).
19. Lederer M. (1994). *La traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif*. Paris: Hachette. 225 p.
20. Newmark P. (1991). *About translation*. Clevedon: Language Arts & Disciplines. 184 p.
21. Seleskovicz D., Lederer M. (1989). *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris: Didier Erudition. 281 p.

REFERENCES

1. Boiko Ia. (2021). V. Modeli perekladu v teorii perekladoznavstva [Translation Models in Translation Studies]. Innovative Pathway for the Development of Modern Philological Sciences in Ukraine and EU Countries: Collective monograph. Vol. 1. Riga: "Baltija Publishing", 1–18. [in Ukrainian].
2. Volchanska M. D. (2010). Zmist poniattia «kompetentsia» i «kompetentnist» u haluzi metodyky navchannia [Competency and Competence in Teaching Techniques]. *Vykladannia mov u vyschykh navchalnykh zakladakh osvity*. Vypusk 17. 23-29. [in Ukrainian].
3. Honcharenko L. O. (2017). Suttist poniattia «pereklad» v mizhdystsyplinarnomu ta perekladoznavchomu aspektakh [Translation in Interdisciplinary and Translation Aspects]. *Molodyi vchenyi*. № 11 (51). 196-201. [in Ukrainian].
4. Lungu L. V. (2017). Profesiinyi intellect kerivnyka vuschoho navchalnoho zakladu iak chynnyk iakisnoho upravlinnia VNZ [An Educational Institution Leader's Professional Intellect as a Factor of an Effective Management]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohiczni nauky»*. Tom 3 № 75. 60-63. [in Ukrainian].
5. Mamrak A. V. (2009). Vstup do teorii perekladu: navchalnyi posibnyk [Translation Theory Basics: study guide]. K.: Tsentru uchbovoi literatury, 304. [in Ukrainian].
6. Muzhel D. S. (2023). Pedhotovka maibutnykh perekladachiv u zakladakh vyshchoi osvity Frantsii iz vykorystanniam osobystisno orientovanykh tekhnolohii navchannia [Training Would-be Translators by Institutions of Higher Education in France Using Personality Oriented Techniques]. *Dys. ...d-ra filosofii: 011 / Universytet Hryhoriia Skovorody v Pereiaslavi*. Pereiaslav, 243. [in Ukrainian].
7. Skyba K. M. (2014). Perspektyvy implementatsii ievropeiskikh pidkhodiv do formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh perekladachiv u vyshakh Ukrainy [Prospects of Implementing European Approaches of Forming Would-be Translators' Preprofessional Competence by Institution of Higher education in Ukraine]. *Pedahohiczni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 3. 61-70. [in Ukrainian].
8. Tarasenko R. O. (2015). Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnykh perekladachiv dla ahrarnoi haluzi: teoriia i praktyka: monografiia [Forming Would-be Agrarian Translators' Information Competence: theory and practice: monograph]. K.: TSP «KOMPRINT», 394. [in Ukrainian].
9. Chernovatyi L. M. Metodyka vykladannia perekladu yak specialnosti [Method of translation teaching as a speciality]. Vinnytsya: Nova knyha, 2013. 376 p.
10. Davis K, Christodoulou J., Seider S., Gardner H. The Theory of Multiple Intelligences. *Cambridge Handbook of Intelligence*. Chapter 24. Cambridge University Press. P. 485-503.
11. Deliste J. (1980). L'Analyse du discours comme méthode de traduction. Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa. 271 p.
12. Dueck G. (2011). Professionelle Intelligenz. Worauf es morgen ankommt. Berlin: Eichborn Verlag. 256.
13. EMT Competence Framework – European Commission. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2022-11/emt_competence_fwk_2022_en.pdf (дата звернення: 14.12.2023)
14. Gardner, H. (2006). Multiple intelligences: New horizons. New York, NY: Basic Books. 320 p.
15. Gile D. (2005). La traduction. La comprendre, l'apprendre. Paris : Presses Universitaires de France. 281.
16. Guilford, J. P. (1967) The nature of human intelligence. New York: McGraw-Hill. 538 p.
17. Hewson L., Martin J. (1991). Redefining translation: The interpretive approach of translation: Variational approach. L.; N.Y. 276 p.

18. Hui Wang. A study on the Interpretative Theory from the Perspective of Culture. URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/mmetss-19/125919587> (дата звернення: 14.12.2023).

19. Lederer M. (1994). La traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif. Paris: Hachette. 225 p.

20. Newmark P. (1991). About translation. Clevedon: Language Arts & Disciplines. 184 p.

21. Seleskovicz D., Lederer M. (1989). *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris: Didier Erudition. 281 p.

THE INTERPRETATIVE APPROACH AS A PLATFORM FOR FORMING WOULD-BE TRANSLATORS' PROFESSIONAL INTELLIGENCE

Volodymyr TIMOFEEV

Abstract. *The article deals with theoretical and practical issues of forming would-be translators and interpreters' professional intelligence. The concept of a translator's professional intelligence is regarded as a structured element of cognitive skills. A person's intelligence is a mental process interpreted by P. Guilford as an ability of processing information. A translator's professional intelligence uses mental and physiological devices such as memory, attention, imagination, reflection etc. And functions as a processor responsible for perceiving, comprehending and de-verbalizing a source message. To form the above cognitive skill we have selected the interpretative theory of translation pioneered by French scholars D. Seleskovicz and M. Lederer. This model involves a transition between two one-language communication acts and rendering the sense of the source message without focusing on its linguistic form. We believe that this approach is the best to demonstrate the concept of translation between languages (senses) and alienates it from instructions put into translation machines. Our organizational and didactic model is to use a pre-translation stage to form the operations performed by a translator's professional intelligence (perception, comprehension, procession, and understanding). It is the period of time when a translator is focused on reading and analyzing actively the source message and preparing for generating a new text in a different language. The intellectual processing of the source discourse is due to produce a mental substance to be transcoded and re-verbalized. That is what a translator's professional intelligence is all about.*

Key words: *professional intelligence, cognitive skills, intellectual competence, would-be translators and interpreters, interpretative theory of translation.*